

თარგმანთმცოდნეობა TRANSLATION SCIENCE

თარგმანი, როგორც კულტურათა სინთეზი თარგმანის თანამედროვე თეორიათა კონტექსტში

მაია ბოლაშვილი, ნანა მაზმიშვილი

გორის სახ. უნივერსიტეტი

ბათუმის სახ. უნივერსიტეტი

e-mail: bolashvilimaia@gmail.com

e-mail: nana.mazmishvili@bsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.31.16>

SJIF 2024: 8.268

თარგმანთმცოდნეობას, როგორც ლინგვისტიკის, ლიტერატურათმცოდნეობის, სტილისტიკის, სოციო-ლინგვისტიკისა და პრაგმატიკის ერთ-ერთ მულტიფუნქციურ დარგს მთარგმნელობით საქმიანობასთან შედარებით არც თუ ხანგრძლივი ისტორია გააჩნია. თუმცა უნდა ითქვას, რომ დღესდღეობით ის წარმატებით ვითარდება როგორც დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და ამერიკაში, ასევე საქართველოშიც, რადგან ამის დასტურია თარგმანის უამრავ თეორეტიკოსთა მნიშვნელოვანი მოსაზრებანი და მათი ემპირიული გამოცდილება, რომელიც მათ ნაშრომებშია ასახული და მიუხედავად აზრთა მრავალფეროვნებისა, ყველა თანხმდება იმაზე, რომ თარგმანი უპირველესად კულტურათა დიალოგია და მთარგმნელს კულტურეგერის საპატიო ფუნქცია ენიჭება.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია XX ს-ის რამდენიმე ცნობილ თარგმანის თეორეტიკოსთა, მათ წინამორბედთა და ასევე გამოჩენილ ლიტერატურულ მოღვაწეთა მოსაზრებანი იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იყოს თარგმანი, მოყვანილია რამდენიმე მაგალითი მთარგმნელის უფლება-მოვალეობაზე და წმინდა წერილის, -ბიბლიის და მსოფლიო ლიტერატურის, - კერძოდ ძველი ინდური ეპოსების სხვადასხვა თანამედროვე ინდურ ენებსა და ქართულზე ტრანსფორმაციის ფაქტები, ბერძნული და ლათინური ტექსტების უახლეს ევროპულ და ქართულ, ხოლო ძველი არაბული და სპარსული ტექსტების თარგმანები, როგორც თანამედროვე, ასევე ქართულ ენებზე. სტატიაში ასევე საუბარია XIX ს-ის ბოლოს დიდ ბრიტანეთზე, სადაც იმპერიის ძალაუფლების ზრდასთან ერთად თარგმანმა თავის ფუნქცია დაკარგა და ის აღარ ითვლებოდა ბრიტანული კულტურის გამდიდრების ერთ-ერთ საშუალებად.

XX ს-ის შუა პერიოდისთვის ლინგვისტთა და თარგმანთმცოდნეთა გარკვეული ნაწილი იზიარებს თარგმანის დინამიკური ეკვივალენტობის კონცეფციას, რომელსაც არა ერთი სახელმძღვანელო, მონოგრაფია თუ კვლევა მიეძღვნა როგორც ევროპულ, ასევე ქართულ ენებზე, რომლის არსიც იმაში მდგომარეობს, რომ მასში პირველ პლანზე წამოწეულია თარგმანის პრაგმატული განზომილება, -მთარგმნელის ორიენტაცია თარგმანის ტექსტის ადრესატზე.

საკვანძო სიტყვები: წყარო ენა, სამიზნე ენა, ეკვივალენტი, სინტაქსურ-სემანტიკური, ტრანსლატაცია, კულტურათა შეჯახება, დინამიკური ეკვივალენტობა

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ ნებისმიერი ტექსტი ინტერპრეტაციაა და ყოველი ინტერპრეტაცია - ტექსტის დეკოდირება. ამიტომ, თარგმანი დეკოდირებისა და კოდირების თანადროული პროცესს წარმოადგენს. მაშინ, როცა ის წყარო ენის (SL) ტექსტში არსებული მნიშვნელობის დეკოდირებას ახდენს, მნიშვნელობის გადატანასაც ასევე კოდირებული ფორმით ახორციელებს სამიზნე ენაზე (TL). ასე რომ, ყოველი თარგმანი ორიგინალის ტექსტის გაგრძელება-გაფართოებაა, რომელიც ახალ ღირებულებას იძენს და ასევე სამიზნე ენას (TL) ამდიდრებს. თუმცა ეს პროცესი არა მხოლოდ ერთი ლინგვისტური რეესტრიდან მეორეზე მარტივ, მექანიკურ გადატანას საჭიროებს, არამედ სწორ გააზრებას მოითხოვს, რადგან მთარგმნელს ორ ენასა და კულტურას შორის შეჯახებასთან აქვს საქმე. თარგმნის პროცესში ორ ლინგვისტურ რეესტრს შორის არსებული მთელი რიგი ფარული სოციო-ლინგვისტური რეაქციები ზედაპირზე ამოდის. პრადის სკოლის ერთ-ერთი ცნობილი ლინგვისტი და თარგმანის თეორეტიკოსი, ჯირი ლევი თავის წიგნში „თარგმნის ხელოვნება“ განმარტავს, რომ: „თარგმანი მონისტური თხზულება კი არ არის, არამედ ორი სტრუქტურის ინტერპრეტაცია და კონგლომერატია. ერთის მხრივ, მასში თავმოყრილია სემანტიკური კონტენტი და ორიგინალის ფორმალური კონტურები, ხოლო მეორეს მხრივ,- თარგმანის ენასთან დაკავშირებულია ესთეტიკურ მახასიათებელთა მთელი სისტემა“ [Levy, 1963:5-6].

მაშასადამე, თარგმნის ხელოვნება ორ გზის პროცესად უნდა იქნას აღიარებული: ორიგინალის ტექსტში გარკვევა და მისი შეფასება და შემდეგ, განსხვავებულ ენაზე ახალი ტექსტის შექმნა. აღნიშნულ პროცესს სუზან ბასნეტი თანამედროვე მიდგომის მიხედვით ასე განმარტავს: „...უპირველესად, ორივეს ანუ წყარო (SL) და სამიზნე (TL) ენაზე არსებული ზედაპირული მნიშვნელობები მსგავსი უნდა იყოს და მეორე, ორივე ენის ლინგვისტური სტრუქტურა შენარჩუნებული უნდა იქნეს“ [Bassnett-McGuire, 1980:2]. ამგვარ მიდგომას იმ აზრამდე მივყავართ, რომ თარგმნის პროცესი ტექნიკური უნარ-ჩვევაა და ორ ლინგვისტურ ჯგუფს შორის მეცნიერულ დონეზე გარკვევას საჭიროებს. ტექნიკურ უნარ-ჩვევაზე ყურადღების გამახვილების გარდა, თარგმანი ასევე გულისხმობს ერთ ენაში არსებული მნიშვნელობის მეორეზე გადატანას, თითოეული ენის კულტურის ფესვების გათვალისწინებით.

თარგმანს, როგორც ხელოვნების ფორმას, თარგმანის თეორიისა და მთარგმნელობითი კვლევის საგნისგან განცალკევებული დიდი ისტორია აქვს. უძველესი დროიდან ცოდნა უძველესი და კლასიკური ტექსტების თარგმნის და გავრცელების პროცესის საშუალებით მდიდრდებოდა და ასე გრძელდება. მაგალითად, ძველი ინდური ეპოსები ითარგმნა სხვადასხვა თანამედროვე ინდურ ენებსა და ქართულზე, ბერძნული და ლათინური ტექსტები უახლეს ევროპულ და ქართულ ენებზე, ხოლო ძველი არაბული და სპარსული ტექსტები, როგორც თანამედროვე, ასევე ქართულ ენებზე. ჩვ.წ. აღ. III ს-ში კალიდასმა უძველეს ეპოს მაჰაბჰარატადან ერთ-ერთი ეპიზოდი სანსკრიტულ პიესად,- შაკუნტალა აბჰიჯნამინად გადააქცია, რომელიც შემდეგ საუკუნეების განმავლობაში ითარგმნა რამდენიმე ინდურ ენაზე, ხოლო XIX ს-ში უილიამ ჯოუნსმა ეს ტექსტი ინგლისურად თარგმნა, რასაც მრავალ ევროპულ ენებზე თარგმანი მოყვა, რომელთა შორის გოეთეს მიერ გერმანულად თარგმნილი ერთ-ერთი საუკეთესოა.

წმიდა წერილის თარგმანი ერთ-ერთ საინტერესო შემთხვევას წარმოადგენს. ბიბლიას, ძველ აღთქმას, რომელიც სირიის უძველეს ენაზე, არამეულზეა დაწერილი, ძვ.წ. აღ. Vს-ში სამარიტანულ და ებრაულ ენებზე თარგმნილი ტექსტები მოყვა, ხოლო ჩვ.წ.აღ. III ს-ში ის ბერძნულად (სეპტუაგინტა) ითარგმნა, ხოლო შემდეგ უკვე ჩვ.წ.აღ. IV ს-ში წმ იერონიმემ ლათინურ ენაზე შეასრულა მისი თარგმანი და ვულგატის სახელწოდებით იყო ცნობილი. შუა საუკუნეებში წმ. ბიდის მიერ თარგმნილ ბიბლიას მალე ვიკლიფის მიერ პოპულარულ ინგლისურ ენაზე თარგმნილი ბიბლია მოყვა, ხოლო კრანმერის ბიბლია, რომელიც დიდი ბიბლიის სახელითაა ცნობილი, 1539 წელს გამოჩნდა. 1611 წელს კი ჯეიმს I-ის მიერ ავტორიზებული

ბიბლიის პირველი ინგლისური ვერსია გამოიცა, რომელიც უბრალო ხალხისთვის იყო ხელმისაწვდომი.

ასეთ მნიშვნელოვან ტექსტთა თარგმანში საკითხი არ დგას იმის შესახებ თუ რამდენად ზუსტი თარგმანია შესრულებული, მიუხედავად იმისა, რომ მათი უმეტესობა დამახინჯებული ან მცდარი ინტერპრეტაციითაა გადმოცემული, არამედ სასიხარულოა ის ფაქტი, რომ ისინი ითარგმნა და დღემდე მოაღწია, რაც შესაძლებელია, რომ თარგმნის გარეშე საერთოდ დაკარგულიყო.

ეკვივალენტობის პრობლემას პირდაპირ მივყავართ დისკუსიამდე, რომელიც თარგმნას ან ხელოვნების ფორმად მიიჩნევს ან უბრალო ხელობად. როგორც ადრეულ პერიოდში მიაჩნდათ, მთარგმნელი არა მხოლოდ ორიგინალის და თარგმნილ ტექსტებს შორის არსებულ სინტაქსურ გამართულობას ცდილობს, არამედ ტექსტში ჩაკარგულ სემანტიკურ მნიშვნელობათა ეფექტურ კომუნიკაციასაც ახდენს. ვოლტერ ბენჯამინის აზრით [Benjamin, 1970:73] ორივე, -წყარო ენის (SL) და სამიზნე ენის (TL) ტექსტებსაც ცვლილება ჭირდებათ მესამე შესწორებული და დახვეწილი ვარიანტის მისაღებად. თარგმნა იმ რაღაცის ტრანსფორმაციისა და განახლების პროცესია, რაც რაღაცაში არსებობს გაცილებით უფრო დინამიური და ორგანული. ის ამტკიცებს, რომ: „...თარგმნა შეუძლებელი იქნებოდა, არც ერთი თარგმანი არ იარსებებდა, თუ ის თავისი საბოლოო არსით, ორიგინალის დამსგავსებას შეეცდებოდა“. ისევე, როგორც გამოგონილი, მხატვრული წარმოსახვა არ შეიძლება იყოს რეალობის ასლი და წარმოსახვითი რეკრეაციის სფეროში რჩება, ანალოგიურად თარგმანი არ უნდა იყოს ორიგინალის ზუსტი ასლი. თუ მას რაიმე ახალი არ დაემატა, ის ღირებული არასოდეს იქნება. სამიზნე ენაზე (TL) სინტაქსურად გამართული ეკვივალენტობის მისაღწევად წყარო ენაზე (SL) არსებული ფაქიზი ნიუანსები და იდიომატური გამოთქმები აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

XIX საუკუნის ბრიტანეთში თარგმანს მზარდი საშუალო ფენების განათლებისა და ძველი და კლასიკური ევროპული ტექსტების გაცნობის საჭიროების გამო ძალიან დიდი მნიშვნელობა გააჩნდა. ასეთი ტექსტების დიდი რაოდენობა ითარგმნა და იმ დროისათვის მათზე მოთხოვნა საგრძნობლად გაიზარდა. ამას ხელი შეუწყო დასავლეთში უძველესი დროიდან არსებულმა კულტურულ-ტრადიციულმა კავშირებმა. როდესაც პოპულარულ ენაზე შესრულებული თარგმნილი ტექსტების რაოდენობა გაიზარდა, თარგმანი ვიქტორიანული პერიოდის მთავარი ლიტერატურული მოღვაწეების ყურადღების ცენტრსა და კრიტიკის ქვეშ მოექცა. თავის ესეში „ჰომეროსის თარგმანის შესახებ“, მეთიუ არნოლდმა მომავალ მთარგმნელებს ასეთი რჩევა მისცა: „დაე, მთარგმნელი არ ენდოს თავის წარმოდგენებს იმის შესახებ, თუ რას იფიქრებდნენ მასზე ძველი ბერძნები; ის გაურკვეველობაში ჩაიკარგება; დაე, არ ენდოს იმას, რასაც მასზე უბრალო ინგლისელი მკითხველი ფიქრობს, რადგან მეგზურად ბრძანს გაიყოლებს; დაე, არ ენდოს თავისი საქმის თვითგანსჯას, რადგან მისმა პიროვნულმა კაპრიზმა შესაძლოა შეცდომაში შეიყვანოს. დაე, მან ჰკითხოს მათ, ვინც ბერძნული იცის და პოეზიით აღფრთოვანებაც შეუძლია, თუ როგორი ეფექტი ჰქონდა მათზე მის თარგმნილს...“ [Arnold 1914:247].

XIX საუკუნის ბოლოს, ბრიტანეთის იმპერიული ძალაუფლებისადმი ნდობისა და ეროვნული კულტურისადმი სიამაყის ზრდასთან ერთად, თარგმანი აღარ იყო საჭირო, როგორც ბრიტანული კულტურის გამდიდრების საშუალება. თარგმანი ხელოვნების დაქვეითებულ ფორმად იქნა მიჩნეული და მთარგმნელი უბრალო ხელოსნის და ტექნიკოსის დონეზე განიხილებოდა. თუმცა XX საუკუნეში თარგმანისადმი ასეთ მიგომას აშკარა რეაქცია მოჰყვა, რის შედეგადაც მიღებული ცვლილება მთელი პროცესის დეპოლიტიზირება იყო. ბოლო პერიოდში, - XX საუკუნის დასასრულს და XXI საუკუნის დასაწყისისთვის, თარგმანის ტექნიკური წესების რიტორიკით დაწესებული შეზღუდვებისგან გადარჩენის აქტიური მცდელობა შეინიშნება, რაც თავისუფალი თარგმანის კონცეფციის დანერგვაში გამოიხატება წყარო ენიდან (SL) სამიზნე ენაზე (TL).

თარგმანის თანამედროვე თეორიათა კონტექსტში თარგმანი მხოლოდ საწყისი ტექსტის მნიშვნელობის უბრალო რეპროდუქციას და არც მასში შემავალი სინტაქსის პირდაპირი

გადმოცემას ითვალისწინებს, არამედ ორივეს ერთგულების და თავისუფლების ხარისხით აღქმის მცდელობაა. ვოლტერ ბენჯამინი, რომელიც მხარს უჭერს ერთგულების და თავისუფლების ცნებას, აცხადებს [Benjamin, 1970:73]: „ნამდვილი თარგმანი გამჭვირვალეა; ის არ ფარავს ორიგინალს, არ ბლოკავს სინათლეს, თუმცა ენის სიწმიდეს გამჟღავნების საშუალებას აძლევს, ისე, თითქოს მისივე საშუალებით უფრო გაძლიერდეს და ორიგინალის ტექსტს გაცილებით მეტად და სავსებით აბრწყინებდეს“.

თარგმანის ეკვივალენტობის თეორია, რომელიც XX საუკუნის დასასრულის ამერიკელ და ბრიტანელ თუ სხვა ევროპელ თარგმანმცოდნეთა და თეორეტიკოსთან მნიშვნელოვანია მონაპოვარია, რომელიც წყარო ენიდან (SL) სამიზნე ენაზე (TL) ტრანსლატაციისა და განსაკუთრებით მხატვრული ტექსტის შემთხვევაში აქცენტს არა ზუსტ, ადეკვატურ თარგმანზე, არამედ მთლიანად ეკვივალენტურ გზავნილზე აკეთებს, კიდევ უფრო ცხადად წარმოაჩენს თარგმანის კულტურათა შორის დიალოგის, მთარგმნელის კულტურეგერის ფუნქციისა და მისიის საჭიროებას.

ლიტერატურა:

- 1.ალიბეგაშვილი გ., დუღაშვილი ე., მღებრიშვილი თ.,-თარგმანის ისტორია. გამომცემლობა “ქართული უნივერსიტეტი”. თბილისი.2017. გვ.87.
- 2.საყვარელიძე ნ.,-თარგმანის თეორიის საკითხები (ლინგვისტური და ექსტრალინგვისტური ასპექტები). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი. 2001. გვ.93-103.
3. Bassnet-McGuire S.,-Translation Studies. Methuen. London. 1980. p.119-121.
4. Benjamin W.,-Illuminations. Cape. London. 1970. p.73.
5. Hatim B., Mason I.,-The Translator as Communicator. Routledge. London& New York.1998. p.305-337.
- 6.Levy J.,-The Art of Translation. Československy Spisovatel. Prague. 1963. p.24-31.
- 7.**Matthew A.**, – Essays, Lecture I. Oxford University Press. London. 1914. p.234-241.

Maia Bolashvili, Nana Mazmishvili

Gori State University,

Batumi State University

e-mail: bolashvilimaia@gmail.com

e-mail: nana.mazmishvili@bsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.31.16>

SJIF 2024: 8.268

Translation as a synthesis of cultures in the context of modern theories of translation

Abstract

Translation studies, as one of the multifunctional fields of linguistics, literary studies, stylistics, socio-linguistics and pragmatics, has not a very long history compared to the translation activity. However, it must be said that today it is successfully developing both in Western European countries and America, as well as in Georgia, because this is evidenced by the important opinions of many translation theorists and their empirical experience, which is reflected in their works, and despite the diversity of opinions, everyone agrees that translation is primarily a dialogue between cultures and the translator is given the honorary function of the moderator between two cultures.

The present paper discusses the opinions of several famous translation theorists of the XXth century, their predecessors, as well as prominent literary figures about what a translation must be, some examples of the translator's rights and duties are given. The Holy Scriptures, - the Bible and world literature, especially ancient Indian, the facts of the transformation of epics into various modern Indian languages and Georgian, translations of Greek and Latin texts into modern European and Georgian, ancient Arabic and Persian texts into both modern and Georgian languages are analyzed in the context of modern translation theories. The article also talks about Great Britain at the end of the 19th century, where with the growth of the empire's power, translation lost its function and it was no longer considered one of the means of enriching British culture.

By the middle of the XXth century, a certain number of linguists and translation experts shared the concept of dynamic equivalence of translation, to which a lot of textbooks, monographs or studies were dedicated to both European and Georgian languages, the essence of which lies in the fact that the pragmatic dimension of translation is focused on a translator's orientation to the addressee of the translation text and its message.

Key words: source language, target language, equivalent, syntactic-semantic, translation, blending of cultures, dynamic equivalence

რეცენზენტი: პროფესორი ციური ახვლედიანი